

127.

Tolskaj

Wester
Langlet
Thomsen, Henry
Joukowsky-Volinsky (Zsukovsky)
du Roy du Bliquy (fru Tolstoy nr 1)
de Villiers, comtesse (fru Tolstoy nr 2)
Tchernicheff
Fleischmann
Worochiloff
Wilhelm, György
Demtjenkov, Dimitri
Révai, Béla
Langfelder
Szöllösi, György
Müller, Rezső
Pető, Lázsló
Biro, Jenő
Gergely, Ödön
Milko, Elemer
Milko, Julius
Lagergren, Gunnar
Gergely, Györgyi
Hegedüs. Paul
Dekanosov
Philipp
Dickinson, John
Csorba
Heinrich
Székelys
Balck
Josefovits
Tolbudin
Bauer, Margareta
v.Dardel, Maj
Prins Kurus
du Chastel de la Howarderie, Ferdinand
v.Knorrning, Baron
de Villén de Waroux, grevinna (se ovan de Villiers)
Prins Lieven

Couriss, N.J.

Tolstoj.

Avskrift av chiffterelegram från UD till
beskickningen i Paris, avsänt den 5 mars 1954.

Nr. 10

För Anger från Jarring.

Var finns den Tolstoj som tjänstgjorde på B-avdelningen
i Budapest? Angiv om möjligt adress.

Tolstoj

Avskrift av chiffertelegram från beskickningen
i Paris till UD, inkom den 9 mars 1954.

Nr. 7.

Edert chiffer 10. Anger ej avhört
Tolstoj efter Budapest.

P.M.

1. Allmänt. I konselj den 25.6.41 beslöts, att Sverige skulle övertaga Sovjetunionens intressen i Ungern (B 1 Ab/A-Sovjetunionen).

B-avdelningen i Budapest inrymdes mot slutet av kriget i finska beskickningens fastighet (hbr Berg-Johansson 15.10.44, B 1 U/Eu), som emellertid helt förstördes, varvid även B-avdelningens arkiv gick till spillo (encl. B 125 Bukarest 31.3.45, B 1 Eu; P.M. 16.5.45, B 1 Eu).

2. Ryska krigsfångar och civilinternerade. Medan beskickningens verksamhet tidigare huvudsakligen bestått i avveckling av de ryska fastigheterna i Budapest, inträffade med årsskiftet 1943-44 en förändring i det att ett allt större antal krigsfångar och civilinternerade kom att finnas i Ungern (B 34 B 22.11.41, B 1 U/Eu; B.6.B. 27.1.44, B 4 Er).

Beträffande de förstnämnda företog beskickningens militärattaché, överstelöjtnant Wester ett antal inspektionsresor av krigsfängeläger (B 26 B 6.4.44, B 30 B 7.4.44, ch. 280 B 4.9.44 samt B 86 B 5.9.44-B 4 Er III). Vidare besöktes vid ett tillfälle både ett krigsfängeläger och ett militärsjukhus av en representant för svenska Röda Korset, nämligen av greven Michael Koutouzow-Tolstoy - jämte maka - såsom ställföreträdare för Röda Korsets representant Langlet (B 94 B 3.10.44, B 4 Er). Vid det sistnämnda tillfället utdelades musikinstrument, som insamlats av paret Tolstoy (jmf. även bil. till hbr. Danielsson-Engzell 10.9.44, HP 21 Eu allm.I).

I november 1944 övertog beskickningen tillsammans med Röda Korset vårdnaden om c:a 150 sårade ryska krigsfångar vid ett militärsjukhus i Budapest. Då krigsfångarna ifråga hotades med evakuering, inrättades en särskild avdelning vid sjukhuset under ledning av Tolstoy, som då kom att företräda såväl beskickningen som Röda Korset. Vid evakuering av sjukhuset i övrigt fick beskickningen övertaga förvaltningen av avdelningen samt med från privat håll insamlade medel bestrida kostnaderna för de sårades underhåll. Det är emellertid tveksamt om beskickningen som sådan ägde befogenhet att på sätt

som skedde inskrida till de sårades förmån. (ch. 503 B, 15.11.44, ch. 524 B 24.11.44, ch. 568 U 28.11.44, ch. 555 B 30.11.44, ch. 583 U. 2.12.44 samt ch 579 B 9.12.44, B 4 Er III).

Från beskickningen insändes vidare en förteckning över i Ungern avlidna ryska krigsfångar. Då förteckningen synes ha översänts i original till ryska legationen i Stockholm, finnes ej möjlighet avgöra vem som upprättat densamma. (B 106 B 20.10.44, B 4 Er).

Beträffande civila ryska medborgare utfärdade beskickningen under tiden 18.10.44-1.12.44 14 skyddshandlingar (Schutzbriefe). Uppgifter härom för tiden före eller efter denna tidsperiod saknas. Ej heller synes korrespondens med departementet ha ägt rum, ty varken departementets eller B-avdelningens diariier innehålla något material av här åsyftat slag. Tvärtom synes beskickningen utan föregående begäran om bemyndigande ha utfärdat sådana handlingar. (hbr. Berg-Koch 7.12.44 jämte bil.- B 1 Eu - jmf. med. encl. B 4 B 14.3.44, B 7 Er II).

3. Personal. Fram till förra delen av 1944 kunde beskickningens personal omhänderha de ryska ärendena i Ungern. I oktober samma år omnämnes den rysk-födde - angives även som sovjetrysk medborgare - Henry Thomsen för första gången, varvid angives att han förbereder de ryska ärendena, utan att uppgift emellertid lämnas om tidpunkten för hans anställande. (B 99 B 14.10.44, B 1 Eu). Den 18.10.44 synes en särskild rysk avdelning ha inrättats, som förutom handhavande av de ryska ärendena även var beskickningen behjälplig med utfärdande av skyddsbrev m.m. på ryska språket. Denna avdelning förestods av Thomsen med hjälp av en sovjetrysk medborgare, Gleb Joukovsky-Volinsky (även stavat Zsukovszky). Den enda redogörelse som finnes för avdelningens verksamhet omfattar tiden 18.10.44-1.12.44 (hbr Berg-Koch 7.12.44 jämte bil., B 1 Eu). Däri angives att 14 skyddsbrev (Schutzbriefe) utfärdats. Vare sig i departementets eget eller i B-avdelningens arkiv har korrespondens härom kunnat återfinnas. Vidare har icke heller skrivelser undertecknade av Thomsen kunnat finnas. Möjligt är att bilagan avseende ryska avdelningens verksamhet författats av Thomsen. Vidare att förteckning över avlidna ryska krigsfångar kan ha uppsatts av honom (jmf. ovan under 2.).

I samband med övertagande av vården av c:a 150 ryska

sårade krigsfångar (jmf. ovan under 2) synes även Michael Koutouzow-Tolstoj ha knutits till den ryska avdelningen. Dessförinnan var Tolstoj och hans maka Svenska Röda Korsets representant Langlet behjälplig och förestod därvid tillsammans med ett engelskt äkta par en byrå för efterforskning av ungerska judar. (bil. till hbr. Danielsson-Engzell 10.9.44, HP 21 Bu/Allm I: rapport från Langlet till Röda Korset). Vidare företog paret Tolstoj en inspektionsresa till ett ryskt krigsfängeläger och ett ryskt militärsjukhus (se ovan under 2.).

Beträffande Tolstoj's medborgarskap må nämnas, att denna i Langlets rapport till Röda Korset anges vara belgisk. I telegram från beskickningen angående övertagande av vårdnaden om sårade ryska krigsfångar uppgives emellertid Tolstoj vara rysk medborgare. (ch. 503 B 15.11.44, B 4 Er III).

Då de ryska trupperna intagit Budapest övertogs de sovjetryska intressena automatiskt av de ryska militärmyndigheterna, varvid även sjukhuset överlämnades. Tolstoj skilde sig sedermera från beskickningen och erhöll i uppdrag att som chef för stadskommendaturens utlämningsbyrå företräda samtliga utlämningar i Budapest. (P.M. 16.5.45, B 1 Bu).

4. Förhållandet mellan beskickningen och Röda Korset. Med hänsyn till Tolstoj's verksamhet vid Röda Korset, kan det måhända vara av intresse att nämna något om förhållandet mellan beskickningen och Röda Korset.

Vid flera tillfällen under hösten 1944 finner Danielsson skäl att påtala det sätt på vilket Röda Korset, utan inhämtande av beskickningens tillstånd, utsträckte sin verksamhet. Sålunda synes Röda Korset på eget bevåg ha utfärdat ett slags skyddsbrev för "sina skyddslingar" (hbr. Danielsson-Engzell 10.9.44, HP 21 Bu/Allm. I, ch. 483 B 9.11.44, P 2 Bu XIII) vilket måst accepteras av beskickningen. "... Beskickningen har mestadels i viktigare frågor ställts inför fait accompli från L:s (Langlets) sida och därigenom tvungits efteråt acceptera dennes visserligen välmenande men ofta föga genomtänkta dispositioner. Han har haft svårt att hålla sin verksamhet inom rimliga gränser och inlemmat inom Röda Korsets sjukhus institutioner, kloster m.m." (hbr Danielsson-Engzell 9.12.44, HP 21 Bu/Allmänt II). Med sjukhus avses sålunda

utan tvivel avdelningen inom ett ungerskt militärsjukhus för sårade ryska krigsfångar (jmf ovan under 2.).

Beträffande verksamheten för ungerska judar omnämndes vid ett tillfälle att 15.000 judar stode under beskickningens och Röda Korsets beskydd, varav med all sannolikhet mer än 10.000 under Röda Korsets (ch. 565 B 5.12.44, HP 1 Eu/XIII). Senare synes Röda Korset ha rönt svårigheter från de ungerska myndigheternas sida både på grund av utfärdandet av skyddspapper (P.M. över telefonsamtal 14.12.44 med Berlin, HP 21 Eu/Allm II) samt på grund av att man vid husundersökningar funnit för Röda Korset komprometterande material (ch. 603 B 16.12.44, HP 21 Eu/Allm II).

Stockholm den 17 mars 1954.

- Tolstoj

Avskrift av chifftertelegram från UD till
beskickningen i Bryssel, avsänt den 14/10-1954.

Nr. 6.

För Reuterskiöld från Jarring.

Kan det utrönas något om nuvarande vistelseort och personliga data greve Michael Koutouzow-Tolstoj som 1944 i Budapest representerade svenska beskickningen och Röda Korset vid övertagande av vård ryska krigsfångar. Dessförinnan var Tolstoj Svenska Röda Korsets representant Langlet behjälplig efterforskning ungerska judar. Efter ryska ockupationen blev han chef för stadskommendaturens utlänningsbyrå i Budapest. Enligt uppgift från Langlet vore Tolstoj belgisk medborgare enligt annan uppgift rysk. Telegraferas.

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Chiffertelegram (BUD.)

Från Bryssel

Avsant den 16/ 10 19 54 kl. 1211

Inkom den 16/ 10 19 54 kl. 1300.

Utskrivet i 4 ex. Detta är ex. nr 2

P 2 Lu I
Tolstoi

5.

Edert chiffer 6.

För Jarring.

Michel Golenischtscheff Koutousoff
Tolstoi naturaliserad belgare ej greve
bosatt rue de Letang H. Hensy lez Verviers.
Reuterskiöld.

KOPIA KOPIA

Stockholm den 23 oktober 1954.
Överlämnas för kännedom till
Kommissarie Danielsson.

(Gunnar Jarring)
Chef för Politiska Avdelningen.

Avskrift av personligt och förtroligt handbrev
från envoyén Reuterskiöld, Bryssel, till utrikes-
rådet Jarring, daterat den 21 oktober 1954.

Sedan jag förra veckan fått Din förtroliga förfrågan, hänvände jag mig till en belgisk kollega, som är gift med en vitryska och som har goda förbindelser i dessa kretsar. Han kunde genast upplysa, att vederbörandes fullständiga namn var Mich(a)el GOLENISCHTSHEFF-KOUTOUSOFF-TOLSTOI, omkring 45 år, naturaliserad belgare. Vid sin ankomst till landet på 30-talet var han änkling. Han kallade sig greve, men tillhörde den ej grevliga grenen av familjen Tolstoi. Vid årsskiftet 1938-39 gifte han sig med en belgiska, mlle du Roy de Bliquy, men äktenskapet varade blott 24 timmar, varpå han begav sig till Riga, där han erhöll skilsmässa, trots hustruns bestridande. Sammanstades gifte han sig med en comtesse de Villiers. Vid den ryska invasionen flydde paret till Tyskland, för att några år efter kriget uppdya i Paris och skaffa sig skilsmässa. Nyligen skall han ha gift sig för fjärde gången, med en belgiska, och parets adress uppgives vara: rue de l'Etang, Heusy-lez-Verviers. - Jag fick löfte om vidare upplysningar, men dessa ha ej kommit före kurirens slutande. Om och när jag får dem, skall jag på lämpligaste sätt underrätta.

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Chiffertelegram (BUD)

P 2 En F

Från Bryssel

Avsant den 29/10 19 54 kl. 1659

Inkom den 29/10 19 54 kl. 1925

Utskrivet i 3 ex. Detta är ex. nr 2

30/10 Dan. neder-
rättsh.

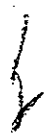
6.

Mitt chiffer 5.

Tolstoi har flyttat till Irland, adress
Collon. Co. Louth.

Reuterskiöld

KOPIA KOPIA

Coll.:

Avskrift.

Bordighera, Corso Italia 39
den 22 mars 1955.

Till Kabinettssekreteraren i Kungl. Utrikesdepartementet,
Stockholm.

Herr Kabinettssekreterare,

Under min ministertid i Budapest arbetade svenske undersåten greve M. Koutouzow-Tolstoj under åren 1944-45 på den under svenska Beskickningens överinseende, av dåvarande lektorn W. Langlet ledda, Svenska Röda Kors-aktionen för bispringande av förföljda ungerska judar. Då Tolstoj fullständigt behärskade ryska språket uppdrogs jämväl åt honom att medverka vid utförande av Beskickningens uppdrag såsom skyddsmakt för Sovjettryssland i Ungern och han ledde det år 1944 inrättade sjukhuset för ryska sårade och sjuka krigsfångar.

För någon tid tillbaka tillskrev greve Tolstoj mig från Irland (Eire) där han numera är bosatt under adress Collon, County Louth, Eire, för att delgiva mig de öden som vederfarits honom sedan 1945 och lämnade därvid en del uppgifter rörande Raoul Wallenbergs försvinnande i Budapest.

./.

Då dessa uppgifter onekligen torde erbjuda intresse för vederbörande i Sverige har jag bött greve Tolstoj att i en särskild redogörelse nedskriva vad han i sitt brev till mig meddelat mig om Raoul Wallenberg och har jag härjämte äran att - à toutes fins utile - överlämna Greve Tolstojs rapport. Denne har hemställt att rapporten måtte behandlas såsom konfidentiell och under inga omständigheter publiceras.

Med utmärkt högaktning
Undert. Ivan Danielsson
f. Envoyé-

Comme 10 années nous séparent des faits et des événements que je vais relater ici, je crois bien faire, en citant succinctement les étapes de mon propre service au sein de la Légation, et des Croix Rouge de Suède, à Budapest, afin que le lecteur comprenne, comment et pourquoi je fus en général mêlé au cas tragique de Monsieur Raoul Wallenberg:

- 1) De juin à octobre 1944, j'administrerai le "Bureau de Recherches de Juifs Déportés", qui fonctionnait dans le cadre de la Croix Rouge Suédoise à Budapest, sous la guidance de son délégué, le Professeur Waldemar Langlet;
- 2) Parallèlement - et sur les ordres du Ministre, S.Ex.M. Ivan Danielsson - je travaillais pour la Légation, laquelle (comme Schutzmacht des intérêts soviétiques) me demanda de visiter les camps de prisonniers russes en Hongrie, et d'y distribuer du secours;
- 3) Désirant élargir l'activité de la Schutzmacht, esquissée sous 2), M. Danielsson me donna l'ordre (fin octobre 1944), de contacter les Autorités Médicales Royales Hongroises, afin de les convaincre de nous remettre l'Hôpital Militaire No 10, lequel - sous la dénomination "Kgl. Schwedisches Gesandtschaftsspital, Robert Karoly Körut à Ujpest - devait pourvoir aux besoins d'une quarantaine de blessés russes graves et, dans la suite, donna effectivement asile à quelques centaines de blessés de toute nationalité (russes, allemands et hongrois, militaires et civiles) durant le siège de la ville. En même temps qu'il me nommait gérant du dit hôpital, M. Danielsson me donna, en novembre 1944, une grande preuve de confiance; il me nomma, pour la durée du siège "Mandataire des Intérêts Suédois pour la ville de Pest, où se trouvait mon hôpital.

Très justement, le Ministre avait prévu que la ville de Pest tomberait plus rapidement au pouvoir des Russes, que la ville de Buda, où il se tenait lui-même avec toute sa Légation. Il jugea donc, qu'il fallait quelqu'un sur la rive de Pest, pour y défendre les intérêts de la colonie suédoise, aussi longtemps que la Légation elle-même serait coupée de ses nationaux. Ce qui ni le Ministre, ni moi ne pouvions prévoir, en ce mois de novembre 1944, c'est que les événements du siège allaient aboutir, à un chaos, où plus personne ne se retrouvait et, où les pleins pouvoirs, me conférés, auraient un effet très restreint.

RAPPORT DU COMTE KOUTOUZOW-TOLSTOJ SUR SES DEMARCHES
etc DANS L'AFFAIRE DE LA DISPARATION DE RAOUL WALLEN-
BERG.

J'assurai effectivement la Direction de l'Hôpital de la Légation à la mi-novembre 1944. Je pus rendre une dernière visite à mon chef, Mons. Danielsson, à la Légation de Suède, le 22 décembre 1944. Ce jour, les premiers obus russes tombaient sur Pest. Depuis cette date, nous fûmes séparés, et ne nous revîmes jamais.

A la date du 22 décembre - et ceci est important - la Legation de Suède, avec le Ministre, Messieurs Per Anger et Berg, et le Consul Ekmark se trouvaient à Buda. Des sous-sections de la Croix Rouge Suédoise, avec le Professeur Langlet, se trouvaient à Pest (je crois dans la région de la Ulloi Utca). Un bureau de Monsieur Wallenberg était également à Pest, et M. Wallenberg en personne aussi. Il est impossible d'indiquer le domicile personnel de M. Wallenberg à cette époque, puisque - déjà guetté par la Gestapo, il changeait de domicile chaque nuit. Je tiens ceci de son dévoué adjoint, le Dr Fleischmann, qui ne le quittait pas d'un pas durant cette dernière étape.

Mon propre quartier général était à quelques kilomètres de tout ceci, dans le faubourg industriel est, de Ujpest. Il n'y avait, depuis le 22 décembre 1944, aucun contact possible entre mon secteur et les autres organisations suédoises.

Du 23 décembre 1944 au 10 janvier 1945, le combat faisait rage dans le secteur de la ville, où se trouvait l'Hôpital de la Légation et, durant tout ce temps, aucun membre de mon personnel n'osa monter à la surface. Le 10 janvier, les vagues d'assaut Russes ayant passé pardessus nos têtes, je sortis de ma cave, pour me diriger, avec mon mandat officiel, au poste de commandement de la plus proche division russe. J'y fus traité poliment ... mais mis aux arrêts. L'on me transporta à une vingtaine de kilomètres de Pest, dans une propriété, où se trouvait le Grand Quartier de la 3me Armée Ukrainienne (Maréchal Malinowsky). J'y passais 8 jours, durant lesquels je fus soumis journellement à 6 - 7 heures d'interrogatoire.

Ces interrogatoires visaient avant tout ma propre passé. Cependant, on revint d'une façon répétée sur mon service chez les Suédois, leurs activités récentes et le personnel de leur légation. On dressa, sous ma dictée, une liste complète du personnel suédois de Légation et de Croix Rouge que, très manifestement, le Grand Quartier ne possédait pas antérieurement. Bien entendu, je citais aussi l'Attaché Raoul Wallenberg.

Au bout de quelques jours de ce procédé toujours répété, il se dégagait très nettement en mon esprit les points qui suivent:

- 1) Que le Haut Commandement Russe ne nourrissait aucune prévention personnelle contre l'un ou l'autre membre suédois de la Légation, et, bien y compris, pas plus contre M. Wallenberg.
- 2) Que le dit Haut Commandement avait une hostilité marquée pour certains personnages magyars (juifs et non-juifs), travaillant pour, ou avec, la Légation et la Croix Rouge du Professeur Langlet. Qu'il soupçonnait les dits personnages d'activités, qui ne me furent point précisées, mais qui avait l'air d'être basées sur des dénonciations qui lui avaient été faites sur leur compte :
- 3) Que le dit Haut Commandement avait déjà l'intention ferme de rapatrier, à la première occasion, tous les diplomates étrangers, accrédités auprès du gouvernement magyar vaincu, y compris, donc les Suédois, et que sa seule préoccupation, en ce qui les concernait, était de mettre ces diplomates, en attendant, dans un endroit sûr, où il ne leur arriverait rien. Eu égard du chaos indéscriptible de la ville, ajouté à l'indiscipline effrayante des troupes des Armées Ukrainiennes, ce problème pouvait devenir difficile, et je m'en pénétrais de plus en plus.

Au neuvième jour de mon arrestation, je fus subitement déclaré libre. On me reconnu la validité du plein-pouvoir, signé de Mons. Danielsson, on me munit d'un laissez passer pour contacter le Kommandant Russe de la ville, le General Tchernicheff, et on m'emmena en auto chez lui. Deux jours plus tard, j'étais installé avec ma femme, tant bien que mal, dans un bureau Place Szitowsky. Je devais représenter les intérêts suédois vis à vis la Kommandature et, de plus - sur la requête des Russes - servir de trait-d'union pour tous les Belges, Anglais, Hollandais etc. qui se trouvaient à Budapest sans légalisation.

Deux jours plus tard (soit le 21 ou 22 janv.), j'y recevais la visite d'un ancien collègue, du fidèle Dr Fleischmann qui, désespéré, venait m'annoncer la disparition, durant notre période de séparation de M. Wallenberg.

Je vous donne maintenant le résumé de ce qu'il me raconta Fleischmann :

Depuis la Noël 1944, Raoul Wallenberg vivait à Pesth de cachette en cachette, se sentant poursuivi par la Gestapo. A la fin décembre, il s'était procuré de faux documents SS qu'il portait toujours sur lui, et qui lui permirent de circuler un peu plus librement. Wallenberg restait en contact journalier avec son adjoint Fleischmann. Un soir (je ne me souviens plus maintenant de la date exacte mais cela devait être dans les premiers jours de janvier 1945), Wallenberg annonça à Fleischmann qu'il allait,

cette nuit encore, tenter de franchir les lignes combattantes et d'arriver chez les Russes. Qu'il ne se sentait plus les nerfs pour continuer ainsi derrière les lignes allemandes. Fleischmann, d'après ses dires, chercha à en dissuader Wallenberg, lui faisant remarquer les risques terribles de ce genre de tentative. Wallenberg tint bon.. "Daraufhin habe ich Wallenberg geradazu beschworen, wenigstens seine SS Papiere zurückzulassen, damit man ihn nicht noch damit fasst. Aber auch davon wollte er nichts wissen und so verliess er mich zur späten Stunde, die SS Papiere in der Tasche..." Je pense avoir cité le Dr Fleischmann quasi textuellement.

En effet, il est à remarquer que, durant ce terrible siège, la SS fusillait séance tenante tout Russe prisonnier, identifié comme communiste, et les Russes réciproquaient dans la même monnaie pour tout SS, fait prisonnier par eux. Ni vu, ni connu...

Avec la direction prise par lui dans la nuit, Raoul Wallenberg pouvait chercher à franchir la ligne du front, en ville, sur un "a r c", allant des aboutissants sud est de la Ulloi Utca aux abords de la Gare de Keleti. Un arc de quelques 4-5 kilomètres...

Sur tout ce parcours il était exposé:

- 1) aux risques d'un feu infernal, de tous engins;
- 2) aux risques d'une arrestation et abbatage par les Allemands, si ceux ci le voyait franchir leurs lignes pour passer chez les Russes;
- 3) d'un abbatage par les Russes, au moment où il se rapprocherait de leurs lignes;
- 4) à être fusillé à bout portant par un n'importe quel petit officier ou sous-officier Russe, si Wallenberg était pris par lui, avant d'avoir détruit ses documents SS. Dans cette éventualité, aucune explication ultérieure n'aurait pu le sauver.

Nous convîmes de prime abord avec Fleischmann, que 90 p.c. des chances étaient contre la survie de son pauvre chef. Cependant, je me précipitais chez les Russes et introduisis chez le Kommandant, General Tchernucheff, ma demande d'enquête immédiate. A nouveau, j'eus la très nette impression, comme au Grand Quartier General, qu'on n'avait aucune prévention contre le nom "Wallenberg", et, en ma présence, le Général téléphona ses ordres d'enquête dans plusieurs directions. Pendant les journées à suivre, son Chef d'Etat Major me tint régulièrement au courant des efforts qui avaient l'air de se faire de plusieurs cotés - hélas toujours avec le même résultat - RIEN. Comme les combats continuaient, que les unités combattantes étaient constamment interchangées sur divers secteurs du front, j'eus très souvent l'impression que l'on recherchait, comme qui dirait, une aiguille dans une meule de foin. D'un autre

coté, je n'eus jamais l'impression de mauvais vouloir de la part de l'autorité militaire (ou politico-militaire) Russe dans cette enquête. Or, à force d'intercéder pour beaucoup de personnes à cette époque, je m'étais acquis une certaine expérience dans mon jugement des gens, et des choses. Je vous donne cela pour ce que cela vaut. Disons aussi que, si la Kommandatura est arrivé à localiser l'unité, effectivement atteinte par Wallenberg, et si cette unité l'a abbatue dans la nuit, il est, à mon avis, plus que probable que cette unité:

- 1) soit aurait oublié l'incident;
- 2) soit, voyant une enquête lui arriver d'en haut, l'aurait, le plus probablement, nié.

Durant toute cette période, je ne pouvais m'empêcher de sentir la Aussichtslosigkeit de mes propres démarches. Mon seul espoir resta pendant longtemps qu'un Wallenberg v i - v a n t, serait retrouvé dans quelque camp de prisonniers, comme les Russes en avaient echafaudé à la hâte dans les environs de Pest. Lorsque, au mois d'avril 1945, le Lieutenant-Général Zamértseff succéda à Tchernycheff à la Kommandature, je vis s'évanouir ce dernier espoir.

Zamérseff, très obligeant - je le lui dois de le souligner - m'annonça avec regret que son enquête, dans trois grands camps de prisonniers, à proximité de la ville, n'avait pas relevé la présence d'un Wallenberg. C'était une fin pratique de mes démarches.

Cependant, il est encore un épilogue à tout cela.

En été 1945, ma femme et moi donnions des leçons d'Anglais et d'Allemand aux officiers de l'état major du Maréchal Worochiloff, dans le bâtiment de la Commission Russe de Contrôle, à Budapest. Un beau jour, après une leçon, on me pria de passer dans le bureau d'un personnage civil, manifestement très important - qui me pria de m'asseoir, et me questionna longuement sur tout ce que je pouvais lui dire dans l'affaire Wallenberg. Il m'écouta, plein d'intérêt et de sollicitude, et me congédia finalement avec les mots: "Je crains que nous ne puissions définitivement plus rien faire...."

Je n'ai jamais connu le nom de cet interlocuteur, mais en ai conclu qu'encore en août 1945, on cherchait, du côté Russe, à élucider l'énigme, sans doute à la suite d'une démarche du Gouvernement Suédois.

Périodiquement, durant les 5 années que nous avons passé

derrière le Rideau, ma femme et moi avons entendu des "variantes" sur le thème de la disparition du pauvre Raoul Wallenberg. Du temps, où une Rue de Budapest fut consacrée à sa mémoire, on se chuchotait (parmi ceux qui voulaient tout savoir) qu'il avait été emmené "en auto"... les uns voulaient que ce fut un officer de la Gestapo, les autres lui substituaient un M.V.D. Je n'ai jamais été disposé à y prêter foi, car, après tout, comment s'expliquer que, du temps où l'affaire était encore "chaude" et où l'on savait que je faisais des démarches sur des bases plus ou moins précises, comment se fait-il qu'alors personne ne se soit trouvé pour m'initier à ces variantes? A moins que les lecteurs de ces lignes n'aient eu accès à des documents convaincants en le sens contraire, j'ai le profond regret de devoir m'en tenir à mes conclusions de la première heure: que Raoul Wallenberg a péri, entre les lignes, durant sa dernière randonnée, et cela d'une façon que nous ne connaissons jamais.

Etabli à Collon, County Louth, Eire, d'une façon strictement confidentiel, ce 10 mars 1955.

Undert. Michel Koutouzow-Tolstoj

Le texte comporte cinq pages et quatre lignes.

25 mars 1955

PM betr. greve Koutouzow-Tolstoys rapport av den 10 mars 1955.

I. Tolstoys hypotes att legationssekreterare Raoul Wallenberg mördades på väg från den av pilkorsarna ännu försvarade delen av Pest till den av ryssarna befriade delen är bevisligen felaktig.

Se den i samråd med Ungerns propagandaministerium av Jenő Lévai utgivna boken "Raoul Wallenberg - hjälten i Budapest" sid. 237 ff.

Lévai anför vittnen på att Raoul den 13 januari hade öppnat en svensk legation för det av Röda armén befriade Ungern på Benzcurgatan i Röda korsets T-avdelningens hus.

På sid. 238 heter det: "Dr György Wilhelm och hans kamrater har redogjort för de sista dagar, som Wallenberg tillbringade hos dem: den 13 januari besatte ryssarna yttersta delen av Benzcurgatan. Den ryske majoren Dimitrov Demtjenkov ryckte in i spetsen för sina soldater. Béla Révai, som fungerade som tolk, presenterade Wallenberg, vilken i egenskap av svenskarna chargé d'affaires behandlades med yttersta respekt. (Wallenberg visade också sin på ryska utfärdade legationslegitimation.) På Wallenbergs begäran lämnades två permanenta vakter kvar ... Wallenberg tog sina nödvändigaste saker med sig och tillsammans med chauffören Langfelder och den ryske majoren reste han..."

På sid. 241: "Den 17 januari ankom Wallenberg helt oväntat till det internationella ghattot. Om de händelser som föregingo detta besök har György Szöllösi berättat..."

"Den 17 januari anlände Wallenberg tidigt på morgonen till Tatragatan 6."

Lévai anför som vittnen dessutom Rezső Müller, Dr László Pető, kassören Jenő Biro och Ödön Gergely. Dessutom änkefru Elemer Milkó och hennes son Julius Milkó.

Hovrättsnotarien Gunnar Lagergren hörde i februari 1946 i Budapest som vittnen för Wallenbergs resa den 17 januari 1945 från Benzcurgatan 16 till kontoret i Tatragatan 6 kanslisekreteraren Dr Györgyi Gergely och Dr László Pető.

Raouls förste sekreterare jur. dr Paul Hegedüs förhörde sommaren 1946 alla av mig och senare av Lévai anförda vittnen.

Dessa vittnesmål bevisar otvetydigt att Raoul inte dödades på vägen till den av ryssarna befriade delen av Pest.

1239

Den 16 januari 1945 meddelade vice utrikeskommissarie Dekanosov att sovjetiska myndigheter hade anträffat Raoul Wallenberg i Benczur gatan och ställt honom och hans egendom under sovjetiskt beskydd.

II. Tolstoy påstår att han den 21 januari 1945 hos general Tjernisjev fick öppna en utlänningsbyrå och att han där den 21 eller 22 januari förhörde Dr Fleischmann. Ur Valdemar Langlets bok - se bilaga I - framgår emellertid att Tolstoy först några dagar efter den 2 februari sökte denna syssla hos general Tjernisjev.

I detta sammanhang påstår Tolstoy även att han med detta uppdrag ämnade tillvarata de svenska intressena i enlighet med minister Danielssons fullmakt av november 1944. Såväl av Langlets som attaché Bergs - se bilaga II - berättelser framgår emellertid att Tolstoy ingalunda arbetade för svenska intressen utan att han i allt gick ryssarna till handa när det gällde deras efterspaning och förhör av legationens och framförallt Wallenbergs medarbetare. Tolstoy var också den som överlämnade till general T. en fullständig förteckning över legationens svenska medarbetare och över alla icke-svenska vars namn och adress han kände till.

Sedan Tolstoy blivit byråchef hos general T. sökte han aldrig mera kontakt med Langlet eller någon av Raouls närmaste medarbetare. Därför är det anmärkningsvärt att han nu - efter 10 år - påstår att han intensivt arbetat för Raoul och intervenerat hos ryssarna. Vår förtroendemän Dr Hegedus sökte 1946 upp alla Raouls närmaste medarbetare och ingen av dessa hade byråchef Tolstoy sökt kontakt med.

Psykoanalytikern Dr Fleischmann, i vars mun Tolstoy lägger sagan om Raouls SS-legitimation, spelade till mars 1945 - säkerligen med Tolstoys goda minne - rollen av Wallenbergs ställföreträdare som chargé d'affaires, tills attaché Berg uppsökte honom i hans "legation", tog ifrån honom legationsstämplarna och därigenom stoppade hans egenmäktiga förfarande.

Varken till Berg, som förhörde Fleischmann under flera timmar, eller sommaren 1946 till Dr Hegedus, hade Fleischmann berättat någonting av det Tolstoy nu anför som dokumentation. Inte heller Lévai, som i årtal samlade material för att befria ryssarna från deras redovisningsskyldighet, anför något liknande.

III. Tolstoys påstående - på sid 2 i hans rapport - att ryssarna aldrig hyste några misstankar mot legationen själv utan blott mot legationens icke-svenska medarbetare motbevisas fullständigt av attaché Bergs rapport och av den väl dokumenterade omständigheten att förhören med dessa medarbetare hade som enda syfte att framskaffa bevismaterial för legationen och framförallt Wallenberg "spionageverksamhet".

Konklusion:

Tolstoy kan inte ha skrivit sin "rapport" i god tro.

Det är inte heller sannolikt att han skrivit på eget bevåg, ty han hade möjlighet att meddela sig med svenska beskickningen i Budapest (resp. varje annat land bakom järnridån) eller sedan 5 år ~~mm~~ - så länge vistas han redan enligt eget påstående hitom järnridån - direkt med UD.

Det måste också varit känt för honom att det i Budapest från februari 1945 till 1949 verkade en Raoul Wallenberg-kommitté, som samlade uppgifter om Raouls öde.

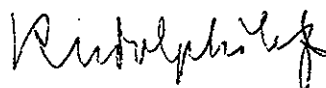
Allt talar därför att han alltjämt står i sovjetisk tjänst.

Att hans hypotes är rent barnslig, kan förklaras på två sätt. Antingen har man givit honom helt fria händer och han har då inte varit i stånd att hitta på något bättre eller också har den som givit honom direktiven själv inte varit insatt i detaljerna och därför tagit för lätt på uppgiften.

Det verkliga syftet kan bara ha varit att pröva hur mycket vi verkligen vet och ~~mm mm~~ dokumentariskt kan bevisa. ~~mm~~

Det tycks mig vara nödvändigt att fortast möjligt meddela honom officiellt, att hans - d.v.s. Fleischmanns hypotes - fullständigt motbevisas av övertygande dokument.

Stockholm den 25 mars 1955

(Rudolph Philipp)

2 bilagor.

B i l a g a I

Lektor Valdemar L a n g l e t i "VERK och DAGAR i BUDAPEST", Wahlström & Widstrand, Stockholm 1946, s.65 ff resp. s.157 ff:

"Vi (Valdemar och hans hustru) hade räddat honom (greve Michael KUTUSOV-TOLSTOJ) och hans fru ur ett svårt nödläge och introducerat honom hos sv.beskickningen såsom lämplig att intressera sig för ett par hundratal i koncentrationsläger sammanförda ryska krigsfångar ...

Som chefer för denna (Sv.Röda Korsets)avdelning anställdes utländska avlönade arbetskrafter, Tolstoj och en engelsman (John Dickinson).-

...Tolstoj hade med heder skilt sig från uppdraget....Från Rom anlände nämligen vår militärattaché (överstelt. Wester, från april till 23 okt.1944), som självfallet ansåg sig böra övertaga detta verksamhetsområde ... (Efter 15 okt.1944, efter 2:a kuppen, fick ingen tillfälle att besöka interneringsplatsen, och Wester reste hem. Anm. Ph.)

...och från rysk sida gjordes sedermera gällande att vi på denna punkt föga tillvaratagit sovjetmedborgarnas intressen.

Paret Tolstoj övertog nu (d.b.i april 44) med biträde av den förträffliga engelska kontorsmannen John Dickinson ledningen av vår efterforskningsbyrå.....(Langlet ville att T. skulle) ta itu med den verkliga arbetsuppgiften: att införskaffa de önskade uppgifterna. Men där vägrade min avdelningschef (Tolstoj).....i varje fall sökte han sig nya uppgifter och lämnade mig." (s.65 -66)

"Han (general Tsjernisjov, ryske stadskommendanten i Pest) mottog oss (Langlets och den nye borgmästaren dr Csorba, som godkännts av generalen) välvilligt, och redan den 2 februari legaliserade han vår (Sv.R.K:s) tillvaro och aktion (som företrädare för sv.intressen) genom sin stämpel och namnteckning.

Några dagar efter att detta var klart (d.b. efter den 2 febr.1955) infann sig hos oss den rysk-belgiska greven M.Tolstoj och företede en redan i november 44 återad fullmakt från vår envoyé att söka och upprätthålla kontakt med i B-P ev.inmarscherande sovjettrupper. Han undrade nu om jag, som redan hade sådan kontakt, skulle misstycka att han fullföljde sitt uppdrag .. (Alla svenskar med få undantag befann sig i det från Tsjernisjovs område fullständigt avskilda Buda och de få i Pest bosatta skandinaver anlidade i varje fall Sv.R.K., d.b.Langlet).-

För svenska intressen varken behövde eller kunde greven uträtta något, och jag (V.L.) hade ALDRIG NÖJET ATT I FORTSÄTTNINGEN ÅTERSE HONOM." (s.157-158)

1240

B i l a g a II

Jur.kand.Lars G:son Berg (1944/45 attaché vid beskickningen i B-P)
i "Vad hände i Budapest", Forsners Förlag, 1949 ang.greven K.-T.

(Berg hade lämnat Buda i febr.1945 och hade slumpvis fått se ett hus med en svensk och en Röda Kors-flagga, Langlets högkvarter på Ullöi-utca.Herr och fru L.fanns inte hemma,de hade rest till Debre= cen.Men husets ägare h.Heinrich berättade i apotekare Székelys när= varo) "att greve Tolstoj nu var föreståndare för stadskommendaturens byrå för utlänningar".-

"Jag (Berg) smög mig längs husväggarna de få kvarteren till Tolstoj. Han var hemma och blev minst sagt överraskad att se mig....Underligt nog verkade Tolstoj inte glad över att se mig igen.Han hade förändrat sig på något egendomligt sätt.Han var inte längre den vänlige och tillmötesgående medhjälparen (Berg har varit T:s chef som chef för B-avd.).Nervöst frågade han mig,om ryssarna visste om,att jag var hos honom,och om någon hade sett mig gå in i huset....Så småningom berättade han dock en delRyssarna hade inte utan vidare tagit Tolstojs uppgifter för goda....han blev häktad bara några få dagar efter sitt första besök hos Tsjernisjov....i FLERA DAGAR HADE HAN BLIVIT UTSATT FÖR PRESSANDE FÖRHÖR.Ryssarna hade frågat honom om hans eget och legationens arbete,varför legationen hade så många anställda o.s.v.Därefter hade han fått berätta,VAD HAN VISSTE OM SÄRSKILT WALLENBERGS och mina privatförhållande. LEGATIONEN HADE ANKLAGATS (av gen.Tsj.!Ph.) FÖR ATT VARA EN TYSK SPIONHÄRD, OCH LEDAREN FÖR DET TYSKA SPIONAGET I BUDAPEST MÅSTE VARA WALLENBERG ELLER BERG.Inte hade väl Wallenberg rest ner mitt under brinnande krig för att rädda ungerska judar?".....Om och om igen hade ryssarna kommit tillbaka till B-avd:s och WALLENBERGS AVD:s ARBETE.I detalj hade Tolstoj fått redogöra för vad beskickningen gjort för att tillvarata de ryska intressena i Ungern....om vi på något vis haft hand om de amerikanska eller engelska intressena....Tolstoj hade vidare FÅTT UPPGIVA NAMNEN PÅ SÅ MÅNGA AV WALLENBERGS ANSTÄLLDA,som han kände till,samt redogöra för deras arbete. HELA TIDEN REPETERADES FRÅGAN:> Har ni inte märkt något på legationen,som kunde antyda spionageverksamhet ?<då ryssarna inte kunde få mer upplysningar från honom,hade de slutligen låtit gå honom.

T.hade därefter blivit uppkallad till general Tsjernisjov och fått i uppdrag att vid stadskommendaturen i Pest leda en byrå för utlänningar.ALLA UTLÄNNINGAR,tillhörande såväl allierade som neutrala nationer,skulle sortera under den byrån,även svenskarna.De främmande legationerna och konsulatet hade att UPPHÖRA med sin ./.

verksamhet samt hänvisa alla till den nya utlänningsbyrån. General Tsj. hade INTE TID ATT TA EMOT NÅGRA DIPLOMATER, UTAN HADE ÄVEN DESSE ATT VÄNDA SIG TILL TOLSTOJ."

"Det var ganska svårt att få alla dessa upplysningar från Tolstoj. Först när han började tala om stadskommendaturens utlänningsbyrå blev han mera vältalig. Jag anade vad som hade skett. Den gode Tolstoj, beskickningens trogne medarbetare, hade ... enrollerats bland den ryska ockupationsmaktens tjänstemän. Därav hans ängslan och nervositet vid dett mitt besök. Jag var tydligen minst av alla personagrata.... Han besvor mig att INTE UPPTÄDA Å LEGATIONENS VÄGNAR OCH INTE GÖRA NÅGONTING, SOM KUNDE RETA RYSSARNA..... Jag bad honom (eftersom han övergått i ryssarnas tjänst) till mig återställa den fullmakt ministern givit honom, men han förklarade, att ryssarna behållit denna. (T. hade NKVD=VAKTMANSKAP till sin disposition och en NKVD-MAN följde med Berg till Langlets kvarter och föste undan två berusade underofficerare när dom antastade Berg.)

(Dagen därpå gick Berg till gen. Tsjernisjov) "Tolstoj tycktes vara väl känd, och snart satt vi bland de många väntande utanför gen. T:s ämbetsrum. Tolstoj skulle ha sin dagliga föredragning... andra diplomatiska representanter hade blivit avvisade... och Tolstoj trodde knappast att generalen skulle ta emot mig. TYDLIGEN VAR RYSSARNA SPECIELLT INTERESSERADE AV DEN SV. LEGATIONEN, ty endast en kort ~~XX~~ stund efter.. Öppnades dörren.. och en rysk officer vinkade åt mig att komma in. Gen Tsj. var en imponerande person.... Mitt pass synades i summarna. Åter skeptiska fråga, varför jag inte hade någon legitimation från ryska beskickningen i Stockholm ... Generalen uppgav sig själv inte kunna annat än ryska. En adjutant tjänstgjorde som tolk..... Svenskarna (d.b. minister D. och övriga personalen) borde alla komma över till Pest ... generalen gav i min närvaro sin adjutant order att ställa en bil och en officer till mitt förfogande för ändamålet (att hämta Danielson etc). Därmed var audiensen slut.. (Berg väntade i väntrummet, slutligen fick Berg ingen bil. Bergs undersättningsexpedition gick ej att realiseras på detta sätt. TOLSTOJ) "Vägrade absolut att störa generalen bara för min (Bergs) skull... På kvällen kom Langlet och hans maka tillbaka från Debrecen.. Även de tycktes vara lika rädda som Tolstoj för den ryske kommandanten....."

(Berg uppsökte på Langlets förslag NKVD:s högkvarter)

"Hos NKVD fick jag företräde hos samme officer, som på sin tid hade träffat på Langlet (jfr vittnesmål dr Paul Hegedüs-Holan), en NKVD-löjtnant vid namn Balok..... Balok prickade mitt namn på listan över de sv. beskickningsmedlemmarna.....

".....Så småningom blev de ryska myndigheterna allt mera intresserade av den sv.beskickningen...man sökte bevisa någon slags tidigare illegal verksamhet...Till en början attackerade man inte legationen direkt utan arresterade den ene efter den andre av beskickningens f d anställda.Särskilt talrika var ryssarnas häktningar bland B-avd. och WALLENBERGS PERSONAL. (Febr - mars 1945) ...De flesta frågorna hade rört de sv.diplomaterna, deras arbete, deras privatliv...Vem ~~var~~ av svenskarna var tyskarnas spionchef? Var det Wallenberg eller Berg? Mest misstänkt syntes vara WALLENBERG.....Fortfarande sökte man samla bevismaterial mot WALLENBERG.Besöken av GPU blev allt talrikare (i Langlets kvarter, som bevakades av NKVD)...Även stadskommendaturen skickade sina representanter för att få upplysningar.

En dag blev jag kallad till GPU.Nu var det min tur,tänkte jag. FÖRUT HADE GREVE TOLSTOJ OCH LANGLET VARIT HÄKTADE AV DEN HEMLIGA POLISEN OCH HÅLLITS I FÖRVAR ETT PAR DAGAR UNDER STÄNDIGA FÖRHÖR... Jag tog med mig Langlets närmaste man, dr Josefovits (Ung.R.K:s generalsekreterare)." (Berg förhördes i dr J:s närvaro av en NKVD-officer) "Redan nästa dag fick jag åter kallelse att omedelbart infinna mig hos NKVD."...

"Även den dagen fick jag lämna huset men med tillsägelse att återkomma två dagar senare med en skriftlig redogörelse för beskickningens verksamhet..."Samma morgon som PM:et skulle överlämnas av Berg kom minister D.och/~~var~~/~~var~~ Anger och Ekmark till Langlets hus,och när de dagen därpå under bevakning av marskalk Tolbudins NKVD-män skulle fortsätta resan, passade Berg på - trots att han inte hade tillstånd att lämna huset - och hoppade upp på lastbilsflaket sedan han först hjälpt upp fröken Margareta Bauer på den redan körande bilens flak. Malinovskis NKVD-folk var helt överrumplade och gjorde ingenting.

Avskrift av strängt förtroligt handbrev
från kabinettssekreterare Lundberg till
envoyén friherre Beck-Friis, Röm, dagtecknat
den 30 mars 1955.

1 bil.

./.

Bifogade brev bör på säkert sätt vidarebefordras
till f. envoyén Ivan Danielsson, vars adress är
Bovdighera (Bordighera ?)
Corso Italia 39.

Brevet innehåller en strängt förtrolig upplysning
i Wallenbergaffären och sändes denna väg för att inte
innehållet skall komma till eventuell italiensk brev-
censurs kännedom.

Stockholm den 28 mars 1955.

Envoyén Ivan Danielsson

Bordighera

Cerse Italia 39.

Herr Envoyé,

Edert meddelande ~~från~~ i brevet den 22 mars var av synnerligen stort intresse. Tyvärr finns det mycket starka skäl antaga, att sagesmannen handlat i ryskt uppdrag. Man har velat finna ut, om vår bevisning i ärendet är hållfast. Om vi på minsta sätt skulle visa intresse för uppgifterna, drar man därav slutsatsen, att vi icke tror på vår bevisning. Det är tvärtem önskvärt, att Eder sagesman får ett besked, som han med all sannolikhet för fram till ryssarna, att UD blankt avvisar hans teori. Självfallet bör man emellertid icke ge sagesmannen någon antydning om att han ~~utvivklart~~ misstänkes vara rysk agent. Skulle vi låta vår legation på Irland ta direkt kontakt med honom för att ge honom ett besked, skulle ryssarna misstänka, att vi genomskådat honom. Jag vore därför tacksam, om Ni ville skriva ett brev till honom, som gärna må innehålla personliga vänligheter men som skulle innehålla en passus av ungefär följande lydelse.

"Jag har vidarebefordrat Eder rapport rörande iakttagelserna i Budapest. Från mitt utrikesdepartement erfar jag emellertid, att ~~Eder uppgifter delvis utgör bekräftelser på redan kända förhållanden men i sin huvuddel är felaktiga.~~ *Jeder harri om R.W. är* Det är fullt tillfredsställande styrkt, att R.W. icke omkom utan ~~fördes som fånge, till Ryssland.~~ *bnt* Jag har velat meddela

Eder detta, så att Ni icke till äventyrs - om t.ex. någon journalist skulle utfråga Eder - ~~wä~~ råkar ut för malören att framställa en teori, som kan förefalla sannolikhet utifrån Edra personliga upplevelser men som likväl icke överensstämmer med verkligheten."

Slutligen vill jag be Eder bränna detta brev och behandla hela episoden med strängaste diskretien. Skulle Eder sagesman återkomma med kommentarer eller frågor, vore jag självfallet mycket tacksam att få fa del av dem.

Med hänsyn till ~~wä~~av italiensk ^{förekomsten} ~~prevcensur~~ förmedlas detta brev av beskickningen i Rom.

Med utmärkt högaktning

2/4-55

Broder,

I Collen, County Louth, Eire, bor en greve Michel Koutouzow-Tolstoy, som på sin tid var hjälpreda åt Langlet, då denne förestod det svenska Röda korsets hjälpaktion för judar i Budapest i slutet av 1944. Mannen vistades efter kriget fem år bakom järnridån och var åtminstone tidvis i rysk tjänst. Han har nu plötsligt hört av sig via f. envoyén Ivan Danielsson och berättat diverse ting om Raoul Wallenberg. Hans historia styrker kraftigt vissa från rysk sida framförda teorier om att R.W. omkom i Budapest. Tolstoys uppfattning är felaktig, men vad värre är, den ger starkt intryck av att i vissa delar vara skriven mot bättre vetande. Den strider sålunda flagrant mot en del uppgifter, som Tolstoy själv 1945 lämnade och som var graverande för ryssarna. Även av andra skäl förefaller det sannolikt, att Tolstoy är en rysk agent, som framskickats för att göra oss tveksamma i vår aktion och för att finna ut, om vi tror på våra egna bevis.

Jag har bätt Danielsson svara Tolstoy, att hans uppgifter är felaktiga, men svaret ges sådan form, att han inte skall kunna veta, att ~~UD:s~~ det är på UD:s uppdrag han får beskedet, i vilket fall han ~~skulle~~ skulle ha större anledning misstänka, att han är genomsågad.

Om Tolstoy skulle taga kontakt med legationen bör ~~vi~~ den spela helt ovetande om hela historien och underkasta honom noggrannaste möjliga förhör - alltså inte i avsikt att få underlag för en summarisk rapport utan för en berättelse i

ap. 6/4-55

1242

polisrapportstil. Förhöret måste arrangeras omedelbart, så att han har intrycket att legationen agerar utan instruktion från Stockholm. ~~Willegraferawonghondew~~ Telegrafera omgående, att förhör hållits, i chiffer till Jarring eller mig. Tolstoy bör som sagt utfrågas omsorgsfullt, men han bör inte på minsta sätt få intrycket, att han är misstänkt.

Det vore självfallet ytterst värdefullt, om det vore möjligt att ur irländsk källa erfara något om Tolstoy, hur han försörjer sig och om han misstänkes för något. Det torde väl endast vara irländska kontraspionaget - om det finns något sådant - som vet något av värde härom. Jag kan förstå, om Du saknar möjlighet att ens på ~~omvägar~~ närma Dig sådana källor, och det bör inte ske, om Du inte har någon absolut säker ~~wägg~~ kontaktman. Har irländarna över huvud taget ^{måste} förståelse för den diskretion, som visas i saker som denna? Skulle Du fråga någon, som Du absolut litar på, kan Du som ¹⁹⁴⁴ bakgrund ange, att denne Tolstoy varit anställd hos svenska Röda Korsen i Budapest, att han i fem år vistats bakom järnridån och åtminstone tidvis varit i rysk tjänst, samt att han lämnat vissa uppgifter, som gör att vi om möjligt vill försöka utröna hans trovärdighet och motiv. Det bör understrykas, att Din sagesman bör undvika att till någon nämna, att det är för svenske ministrarnas räkning han frågar, och att han även i övrigt bör iakttaga största ~~möjliga~~ diskretion. De uppgifter han eventuellt lämnar kommer i Stockholm att delges en strängt begränsad krets.

~~Slutligen ber jag Dig bränna detta brev, så snart Du mottagit det. Någon särskilt stor brådska är det inte med förfrågningsen. Finner Du ingen väg nu, kanske ett tillfälle kan yppa sig längre fram.~~

Slutligen ber jag Dig bränna detta brev. Svarebrev bör ställas nämligen till Jarring eller mig med påskrift "Personligt". Kopia bör ej bevaras.

Avskrift av strängt förtroligt handbrev
från envoyén Wennerberg, Dublin, till kabinetts-
sekreterare Lundberg, dagtecknat den 16 april 1955.

Ditt strängt förtroliga handbrev den 2 april åberopas.

utouzow-
Tolstoj

Jag träffade Kutte en gång i juni 1954 på landet hos en granne. Han talade i allmänna ordalag om sin verksamhet men kom icke med ett ord in på den fråga, som nu är akut. Då han verkade föga förtroendeingivande, blev det ingen kärlek oss emellan.

Han bor på - jag tror att han äger - en mindre farm. På marknadsdagar brukar han själv stå på torget i den lilla landsortsstaden och sälja ägg m.m. Detta är i och för sig intet anmärkningsvärt på Irland, men det erbjuder ju härliga kontaktmöjligheter med folk ur alla samhällsklasser.

Det är en gåta för mig, hur han kommit hit. Hans meningsfränder skys här som elden. Jag kan a priori endast gissa mig till en förklaring, nämligen att han gjort katolska kyrkan några tjänster. Det vore värdefullt att få veta, om han veterligt haft några förankringar där.

Min irländske vän är för närvarande utomlands. Jag gör intet positivt, innan han återkommer.

Irländare äro till naturen mycket lösmynta. Jag har en god kontaktsman men vill icke gärna fråga honom, innan jag pumpat min "irländske vän", som jag helt litar på.

Jag hade redan innan påsk ett brev från min barndomsvän Maj von Dardel. Jag besvarade brevet kort och ber henne nu att icke använda sig av allmänna posten i denna sak utan bedja UD om kurirbefordran.^x

Ditt brev brännes.

- x) Jag vet att även irländarna avlyssna våra utlandstelefon-
samtal och jag är övertygad om att de taga stickprov i posten. W-g

Avskrift av strängt förtroligt handbrev
från envoyén friherre Beck-Friis, Rom, till
kabinettssekreterare Lundberg, dagtecknat
den 23 april 1955.

Ditt brev den 30 nästlidne mars angående vidare-
befordran av ett brev till Ivan Danielsson i Bordighera
har vållat huvudbry. Trots förfrågan hos många resande,
huruvida de hade sina vägar däråt, har ingen kunnat an-
träffas. Jag har därför i dag överlämnat brevet till
generalkonsul Kihlgren i Genua, som besökte beskickningen
och lovade denne att antingen själv fara dit med brevet
eller bedja Danielsson om ett besök. Jag hoppas sålunda
att brevet snart skall vara Danielsson till handa.

Avstånden här äro ju mycket stora, varför jag av
kostnadshänsyn ej velat sända någon extra.

Avskrift av strängt förtroligt handbrev
från envoyén Wennerberg, Dublin, till kabinetts-
sekreterare Lundberg, dagtecknat den 7 maj 1955.

Fastän jag icke lyckats erhålla några uppgifter av större intresse, begagnar jag mig av dagens kurir för att redogöra för vad jag erfarit.

Uppgiften om att Kutte själv torgför sina varor i den lilla staden bekräftas. Dessa utgöras mestadels av svamp och youghurt. Han uppträder som om han hade mycket ont om pengar. För ett par månader sedan fick han hålla 4 föredrag i Radio Eireann. De avhandlade huvudsakligen förhållanden i Tzar-Ryssland, och han lär hava skrutit med sina fina förbindelser under l'ancien régime. På en av mina vänner hade de verkat skäligen enfaldiga.

Att döma av en obekräftad uppgift skulle Kutte hava att tack en rysk Prins Kurus (?) för sitt uppehållstillstånd i Irland. I varje fall har Kutte slagit sig ner i närheten av den lantgård, på vilken Kurre bor sedan ett 20-tal år. Den gamle prinsen synes vara familjen Kuttess enda intima umgänge.

Av intresse må i annat sammanhang kunna vara, att Kurre sedan många år tillbaka ger lektioner i ryska till engelska arméofficerare. Han brukar ha omkring 5 stycken hos sig, som pläga stanna 1 à 1½ år. Det har i regel varit löjtnanter och unga kaptener. Flera av den lär hava gjort intryck av att icke ha varit med, när krutet fanns upp.

Kutte har aldrig gjort några försök till närmande vad mig själv eller beskickningstjänstemännen beträffar.

Jag hoppas att om någon tid kunna inkomma med mera koncisa uppgifter.

124/3

12/5
Rom den 2 maj 1955.

Strängt förtroligt

Broder,

I anslutning till mitt brev den 23 nästlidne april angående vidarebefordran av ett brev till Ivan Danielsson i Bordighera ber jag få meddela, att Danielsson underrättat mig att han den 28 april personligen avhämtade brevet i Genua.

(Johan Beck-Friis)

Kabinettssekreteraren Arne S. Lundberg,
Stockholm.

Avskrift av strängt förtroligt handbrev från
envoyén Wennerberg, Dublin, till kabinettssekrete-
rare Lundberg, dagtecknat den 19 maj 1955.

1 bil.

./.

Jag ber få översända en hemlig promemoria, som upp-
rättats om vår ryske vän av chefen för irländska säker-
hetstjänsten, utan att denne fått veta - och jag hoppas
icke heller gissat sig till - att intresset emanerar
från svenskt håll.

Promemorian innehåller inga uppgifter direkt rele-
vanta för Kuttets beteende i vårt kasus, men det giver
dock en ganska god bild av hans förehavanden under de
senaste åren.

Betecknande synes vara att Kuttets gamle vän Kurre
uppenbarligen redan vid den förres ankomst till Irland
varslat ugglor i mossen.

Säkerhetschefen har personligen sagt till min mellan-
hand, att han skulle känna sig gladare, om Kutte lämnade
Irland.

Någon upplysning om vem som förhjälpit Kutte till
uppehållstillstånd i Irland har icke kunnat vinnas. Jag
gissar tills vidare på min förre belgiske kollega, greve
Ferdinand du Chastel de la Howarderie. Denne, som är
släkt med förra österrikiska kejsarhuset, förflyttades
sommaren 1954 till Wien, Det ansågs här, att du Chastel
haft starka tyska sympatier. Det är ju möjligt fastän
därför föga troligt, att han kan hava något att förtälja
om Kutte.

Jag gör inga försök att personligen komma i kontakt
med Kutte. Sauf avis contraire.

1244

Count Michel Golenish Kutuzov Tolstoy.

Personal History: Born 3 November 1896 at Tsarskoie Selo, Russia. Educated As supplied by Imperial Lyceum, St. Petersburg. Stated to be a direct descen- himself). dent of the C.-in-C. of the Russian Armies in 1812. Served for a period as Lieutenant in the Russian Horse Guards during 1914-1918 War. After the Revolution - in which he did not take part - he lived in Baden-Baden, Germany, with his mother and step-father, Baron Knorring.

Some time later (period not stated) Tolstoy went to reside in Belgium and in 1933 he became a naturalized Belgian subject. In 1939, he married a Belgian Countess de Villen de Waroux who was a teacher of languages. In 1940 Tolstoy, who is also competent in languages, - Russian, German, French, English and Hungarian, - moved with his wife to Hungary and went as paying guests with a Hungarian Baron living in Transylvania, the payments being, apparently, language lessons for the Baron's children. After some time he left this employment to get another appointment. He was uncommunicative in regard to this appointment and generally in regard to his life during the next few years.

With the advance of the Russian armies through Hungary in the Second World War the Tolstoys moved to Budapest and in 1944, during the attack on Budapest Tolstoy states that he became head of the Budapest Section of the Swedish Red Cross. Later, during the seige, when Buda was cut off from Pest, he claims that the Swedish Minister in Budapest, Danielson, gave him a "Power of Attorney" to act for the Swedish Legation and Red Cross during the seige. This authority was recognised by the Russians who gave him all possible assistance. Later, according to himself, he became Liaison Officer between the Russian authorities and all foreigners in Budapest, and, as such, had a daily two-hour audience with the Russian Commander. His position enabled him to evacuate French and other Allied prisoners-of-war. He later became the Manager of the Russian Section of the Hungarian Credit Bank and held this position up to March, 1950. He was, later, an interpreter with the Hungarian Central Agency, until late 1950, when he was informed that his services were no longer required. He then made application to the Belgian Legation and, with their assistance he returned with his wife to Belgium where his wife had fairly considerable property. Some time before this he had visited Roumania and Czechoslovakia for the purpose of renewing his Belgian Passport with the Belgian Diplomatic Missions in those countries.

Arrival in Ireland: In February, 1951, Tolstoy and his wife paid a visit to some friends in England. While there he learned that the father of his host, a Prince Lieven, was living in Ireland with an old-school-fellow and friend of Tolstoy's namely Captain N.J. Couriss, a naturalised Irish citizen (formerly Russian) who conducts a Language School at Collon, Co. Louth. Tolstoy crossed to Ireland and was welcomed by his old friend with whom he stayed. A week or so later, on the 6th March, 1951, Captain Couriss, wrote to an officer of Military Intelligence with whom he was acquainted through the Language School stating that his old friend and school-fellow and, in fact, best man at his

marriage in Germany in 1923, Count Tolstoy, was staying with him and desired to settle down in Ireland with his wife. Captain Couriss could speak of his early friendship with Tolstoy but could not vouch for his life during the ten years or so that he spent in Hungary. He stated that, no doubt, Tolstoy would be glad to furnish any particulars desired in this connection. Later, in conversation with an officer of Military Intelligence, Tolstoy gave only the general particulars quoted at the outset to this memorandum, but no details.

Subsequently, Tolstoy contacted the Aliens' Section of the Depts. of Justice and was given permission to reside here with, presumably, the usual restrictions in regard to such residence.

About May, 1951, Tolstoy and his wife took up residence at Greenlawn, Collon, Co. Louth, close to his old friend, Captain Couriss. After some time he inserted an advertisement, worded as under, in the "New Statesman and Nation", the London "Times" and "Linguist":-

"French, German, eventually Russian, made easier with help of plentiful Continental-Cooked food. Modern comforts. Old fashioned Irish village. 6 guineas".

Results were not encouraging. Within the last few years not more than half a dozen or so pupils have come to him from Britain. Meanwhile, Tolstoy engaged in market-gardening and sold his produce in the local markets. He also given a few broadcast talks on artistic and cultural subjects. Those activities, together with his wife's income have apparently enabled the Tolstoy to live a moderately comfortable life. They pay social visits to people of good standing in the county but do not visit locally. They were apparently on familiar terms with the former Belgian Ambassador to this country, Count Ferdinand du Chastel de la Howarderie. Their relations with Captain Couriss are apparently not as cordial as before. Infrequently the Tolstoys pay a visit to Britain or the Continent.

Comment:

(a) In regard to personal life-history abroad:

Michael Tolstoy is an alert and well educated man. He is extensively travelled and competent in many languages. He could undoubtedly give exceptional information on many matters connected with Europe during the last war and, in particular, on certain Soviet activities in Hungary where he spent ten important years. Instead, in conversations with Military Intelligence, he has dealt only in superficialities and avoided the details of his personal life under the Russians - or in association with them, and with the Communist Partisans in Transylvania.

Military Intelligence is not unaware of certain information abroad which links Tolstoy as a foreign agent for the Communists during the last war. All indications point towards an unsavoury record on his part during that critical period. It is possible that he may now be both anxious and thankful to forget that part of his life so that he can live a tranquil existence in this country. He is, however, a person who definitely cannot be trusted.

Comment:

(b) In regard to his residence in Ireland:

Tolstoy's first entrance here in 1951 appeared to be of a suspicious nature, yet it seemed difficult to believe that he could organise anything seriously harmful from his residence in a small country

village. The circumstances under which he came here seem now reasonably genuine, but in the light of his previous history he has continued to be regarded with suspicion and has been kept under discreet observation. It can be stated, however, that beyond privately expressed Communist sympathies, he has done nothing to indicate that he is engaged in activities detrimental to the interests of the State.

16th May, 1955.

Från Dublin

Avsänt den 24/ 5 1955 kl. 18.28

Inkom den 25/ 5 1955 kl. 07.40

Utskrivet i 3 ex. Detta är ex. nr 2

2

För Lundberg.

Tolstoy kommer onsdagen den 26 klockan 21 tala i
radio Eireanns kåseri Between ourselves om diploma-
tic recollections pre 1940. Våglängd 530 meter.

Wennerberg

KOPIA KOPIA

Kommentar till fallet Tolstoj.

Efter vad vi numera vet om möjligheterna att 1950 ta sig ut ur Ungern och om fall av utsmuggling av ungerska agenter, kan det betraktas som praktiskt uteslutet, att Tolstoj efter alla inblickar han fått i förhållandena i Ungern har släppts ut av annat skäl än att han lovat arbeta som östagent.

Att han fortfarande har kommunist sympatier och företar resor till England och kontinenten är misstänkta omständigheter.

Att Tolstoj i svensk tjänst arbetade som rysk agent är övervägande sannolikt, eftersom han omedelbart efter ryssarnas intåg i Budapest blev betrodd rysk funktionär.

Av Lars Bergs berättelser framgår, att Tolstoj förhörts av ryssarna rörande Raoul Wallenbergs förmenta spionverksamhet. I denna punkt ljuger Tolstoj medvetet i sin till Danielsson avgivna berättelse. Hela berättelsen är upplagd för att styrka ryssarnas tes, att W. omkommit i Budapest. Just denna tes har Semenov samtidigt framlagt till Sohlman.

Det förefaller sannolikt, att Tolstojs berättelser om Wallenberg till ryssarna kan ha varit orsaken till W:s arrestering.

Ingen som helst kontakt bör från svensk sida tagas med Tolstoj utöver det brev, som Danielsson ombetts skriva. Varje annan kontakt skulle av ryssarna tydas som att vi trodde på historien om W:s död i Budapest.

Det är osannolikt, att en man som Tolstoj, som i grund känner ryssarnas metoder och med största sannolikhet fortfarande är rysk agent, skulle ha skrivit brevet till Danielsson utan ryskt uppdrag. Det får följaktligen anses övervägande sannolikt, att Tolstojs brev hade två syften: att söka övertyga oss om att W. omkommit i Budapest och att undersöka, om vårt bevismaterial är så dåligt, att Tolstojs historia skulle intressera oss. Är detta riktigt, måste enda förklaringen vara, att ryssarna är väl medvetna om att W. funnits i rysk fångenskap. Man kan t.o.m. fråga sig, om inte förutsättningen för att man skall företaga en sådan aktion rent av är, att W. alltjämt lever.

Stockholm den 27/5 1955.
Undert. Arne S. Lundberg

1247

Talshög

Avskrift av personligt och strängt förtroligt
handbrev från envoyén Wennerberg, Dublin, till
kabinettssekreterare Lundberg, dagtecknat den
22 december 1955.

na

För någon tid sedan nämnde en skånsk godsägare, som
var på besök i Dublin, en passant att han var väl bekant
med en greve Tolstoy i Sverige (jag kommer icke ihåg
vilken). Jag bad honom då att i förbigående någon gång
fråga huruvida han hade sig något bekant om sin namne
på Irland. Svaret har nu kommit och är helt negativt.

upplysningar om
Zoltan Sahy.

Wien den 31 augusti 1957.

R 13. Strängt förtroligt och
personligt.

Broder,

Med dagens skrivelse nr 563 insända vi nya upplysningar om Zoltan Sahy, ägnade att ytterligare stärka misstankarna om att denne handlade på sovjetiskt uppdrag, då han meddelade beskickningen att Wallenberg avlidit i Ljubljanka 1947.

Sahys uppträdande synes i mångt och mycket likna fallet Tolstoi. Även den senare avgav ju på sin tid - om vi äro riktigt underrättade - ett vittnesmål, som nära överensstämde med den dåvarande officiella sovjetiska versionen.

Allard skulle gärna vilja studera det förfarande, som i de båda fallen kommit till användning och vore därför tacksam för en orientering om Tolstois berättelse och hur han avslöjades. Tror Du att Du kan lämna oss en sådan?

(Erik Braunerhielm)

Herr Sekreteraren G. Lorentzon
Kungl. Utrikesdepartementet.

Tolstoy

Stockholm den 5 september 1957.

Strängt förtroligt.

Bil.

Broder,

Åberopande handbrev den 31 augusti 1957 angående Zoltan Sahy, vilket igår kommit mig till handa, skyndar jag att med dagens kurir söka besvara Din fråga angående Tolstoy, för vilken ambassadören anmält sitt intresse. För att så uttömmande som möjligt belysa frågan om Tolstoy med alla dess nyanser och Lundbergs och departementets övriga inblandades tankegångar tillåter jag mig översända hela vår dossier i Tolstoy-ärendet. För att få ett grepp om frågan skulle jag vilja föreslå, att den i slutet av dossieren bundna promemorian "Sovjettryskt provokationsförsök" först läses för att ge en någorlunda sammanfattande bild i ärendet, och att sedan dossieren läses framifrån i kronologisk ordning. Jag vill inte underlåta att nämna, att även herr Philipps funderingar, som även ligger på dossieren, kan ha sitt intresse. Det vore intressant att så småningom få erfara vad ni kommit till för slutsatser om Sahy och parallellen Tolstoy. I skrivande stund har jag ännu icke fått del av beskickningens skrivelse nr 568.

Slutligen får jag bedja Dig att så snart ni tagit del av Tolstoy-dossieren denna återsändes till mig. Det är ingen överhängande bråska, och jag förmodar att jag kan undvara den under en veckas tid.

Förste Ambassadsekreteraren
Braunerhielm,
WIEN

/Gunnar Lorentzon/

1249

Tolstoy

Avskrift av handbrev från förste ambassad-
sekreteraren Braunerhiehm till sekreteraren
Lorentzon, dagtecknat Wien den 12 september
1957.

Strängt förtroligt.

Varmt tack för Ditt brev den 5 september med handlingarna
rörande Tolstoy. Nu vill olyckan att Allard befinner sig
på semester och icke återkommer förrän den 30 september.
Jag finner det därför bäst att återställa dossiern men vore
tacksam, om Du ville sända den till oss igen med första i
oktober avgående kurir. Jag vet att Allard mycket skulle
uppskatta Ditt tillmötesgående.

T. Lorentz

Avskrift av handbrev från förste ambassad-
sekreteraren Braunerhielm till sekreteraren
Lorentzon, dagtecknat Wien den 8 oktober 1957.

Strängt förtroligt.

Med hjärtligt tack för lånet ber jag härjämte få
återställa dossieren sedan vi haft tillfälle att taga
del av densamma.

Ambassadören har för egen del inga speciella kom-
mentarer att göra. Han ansluter sig helt till de slut-
satser Arne Lundberg redovisat i sin promemoria den 27
maj 1955. Parallellen med Zoltan Sahy är ju uppenbar,
ehuru den senare synes ha varit en avsevärt mindre be-
tydande person och bar sig ganska tafatt åt?

Telomys

Strängt förtroligt.

Broder, a

En av mina yngre släktingar, som i somras vistades på Irland, träffade då vännen ifråga, som på tal om händelserna i Ungern helt tog ryssarnas parti och tyckte, att Kadar riktigt behandlat upprorsmännen.

T.f. Avdelningschefen R.Hichens Bergström,
Utrikesdepartementet.

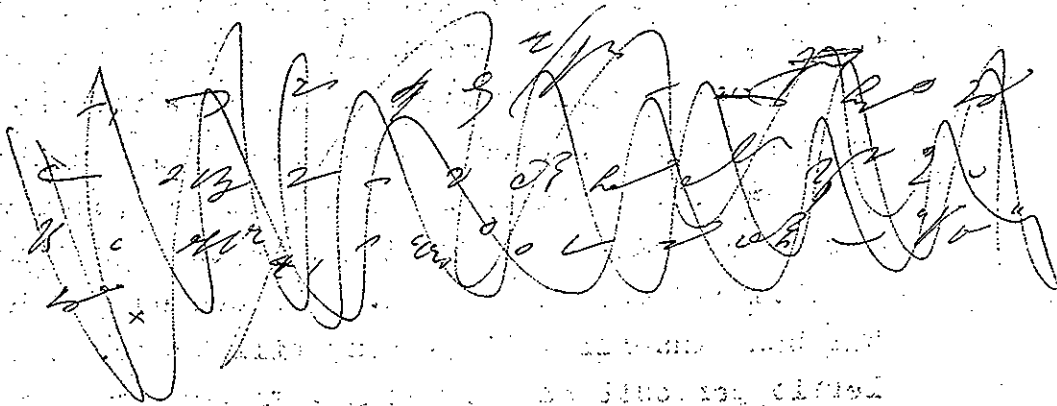
1250

hade några förbindelser med Moskva. Han förklarade grevens uttalanden som uttryck för en stark patriotism och att bolsjevismen vore ett övergående ont.

Jag anför detta, då jag under kriget nere i Sydamerika fann åtskilliga ärliga uttryck för samma uppfattning under den tid, då Rysslands öde syntes stå på spel.

Jag skulle gärna vilja befria vårt arkiv från alla papper i denna sak, då den väl nu får anses utagerad för denna beskicksnings vidkommande. Jag kommer därför att den 10 december bränna allt vad som finns härom, om jag icke dessförinnan hör något från Dig.

/u/ F. Wennerberg

KUNGL. UTRIKES.
DEPARTEMENTET

Stockholm den 11 november 1957.
Strängt förtroligt.

tjf.

Broder,

Åberopande Ditt handbrev den 29 oktober 1957
angående eventuell bränning av "Kuttess" dossier får
jag bedja Dig att med lämplig kurirlägenhet hemsända
densamma till departementet för arkivering, ett för-
faringsätt som vi tidigare tillämpat ifråga om
"brännbara" dossierer.

/R. Hichens Bergström/

Envoyén F. W e n n e r b e r g ,
Dublin.

1251

Tolstoy

Wien den 4.11.58

Utdrag

Broder, (Lorentzon)

Den i bifogade klipp ur det tyska kommunistorganet omnämnde greve Tolstoy kan väl icke möjligen vara identisk med vår gamle vän på Irland? Som Du minns hade han uppehållit sig i Belgien, och det vore ju inte otänkbart, att han av ryssarna nu åter använts i något sammanhang. Idén skulle då ha varit att redan i somras företaga någon konspirativ manöver i syfte att framställa Pasternak som inblandad i någon amerikansk agentaktion. Sådant material gör ju ryssarna ibland i ordning i god tid för att ha till hands vid eventuell process. Det är ett mycket dåligt omen för Pasternak, att denna historia nu publiceras, vad än historiens bakgrund och sanningshalt må vara.

/u/ Arne S. Lundberg

4/ Nej! Fotografiet: "Der Spiegel" och "Stimme"
ej med "vår vän" på Island.

Der Hamburger „Spiegel“ enthüllt:

Fall Pasternak: Verschwörung von Agenten

Aufsehenerregende Hintergründe über die Nobelpreis-Verleihung an Boris Pasternak, die eine einzigartige Provokation gegen die Sowjetunion darstellt, deckt das Hamburger Nachrichtenmagazin „Der Spiegel“ in seiner neuesten Ausgabe auf. Danach ist mit Hilfe einer internationalen Verschwörung, bei der der Vatikan, das berüchtigte amerikanische Agentenkomitee „Freies Europa“ und exilierte Weißrussen die Hauptbeteiligten sind, der Preisverleihung an Pasternak der Boden bereitet worden. Der „Spiegel“ gibt zu, daß dabei Methoden aus Tageslicht kamen, die an „politischen Agentenkrieg“ erinnern. Gleichzeitig wird die verräterische Rolle Pasternaks entlarvt.

Die Verschwörung ist auf der Brüsseler Weltausstellung offenkundig geworden, wo eigens eine vatikanische Informationsstelle eingerichtet worden war, die Besucher über eine „diskrete Treppe“ in einen Raum weiterleitete, in dem sie von einem Priester mit dem falschen Namen Pater Antonius und einem Zivilisten, der sich als vatikanischer Dolmetscher auswies, empfangen wurden. Hinter einem Vorhang wurde den Besuchern dann nicht etwa die Bibel, sondern Pasternaks Buch „Doktor Shiwago“ in die Hand gedrückt. Der Vatikan konnte die Exemplare unter der Hand vertreiben, nachdem Pasternak selbst eine Kopie des Manuskriptes von „Doktor Shiwago“ dem Vertreter des Mailänder Verlegers Dr. Giangiacomo Feltrinelli übergeben und ihm die Rechte für die Buchausgaben in westlichen Ländern übertragen hatte. Um den Druck des Buches beschleunigt durchsetzen zu können — vor allem sollte es auch in russischer Sprache gedruckt werden, um es auf diese Weise illegal unter sowjetische Staatsbürger zu schmuggeln — verhandelte Feltrinelli mit einer auf slawische Texte spezialisierten holländischen Druckerei, der Firma Mouton in Den Haag. Auf der Brüsseler Weltausstellung zirkulierten dann bereits zahlreiche Exemplare in russischer Sprache, die den Verlagsvermerk Feltrinellis trugen.

Der Vertrieb auf der Brüsseler

Weltausstellung erfolgte, obwohl die Verhandlungen mit der Druckerei Mouton noch nicht abgeschlossen waren und die Firma vom Verlag noch keine Rechte für den Druck besaß. Der „Spiegel“ schreibt, daß sich auch hier Methoden durchgesetzt haben, wie sie „im politischen Agentenkrieg üblich sind“. So ist in der Druckerei Mouton ein „geheimnisvoller Besucher“ erschienen, der kurzfristig 1000 Exemplare des „Doktor Shiwago“ in russischer Sprache bestellte. Aus seiner Aktenasche holte er wortlos die Negative einer vollständigen Fotokopie des „Doktor Shiwago“ hervor und setzte das Verlagshaus unter Druck, seinen Auftrag „sofort anzunehmen“.

Als die Ausgabe bereits gedruckt wurde, erhielt die Druckerei durch ihren anonymen Auftraggeber „überraschend“ ein von Pasternak mit persönlichen Randbemerkungen und Korrekturen versehenes Originalmanuskript des „Doktor Shiwago“.

Der „Spiegel“ schreibt hierzu: „Indizien lassen darauf schließen, wer jene Freunde sind, die Pasternak dazu überreden konnten, am raschen Zustandekommen einer russischen Ausgabe des „Doktor Shiwago“ mitzuwirken. Der Dolmetscher der Informationsstelle im Brüsseler Vatikanpavillon, jener Zivilist hinter dem Vorhang, war nämlich dem Dichter Pasternak nicht unbekannt: Er nennt sich Wladimir Graf Tolstoi.“ Er soll laut „Spiegel“ Pasternak Ende Juli in dessen Villa bei Moskau besucht haben. Der Nachfahre Leo Tolstois sei nach Amerika emigriert und habe sich in den Dienst der amerikanischen Agentenorganisation „Komitee freies Europa“ gestellt. Der „Spiegel“ hebt ausdrücklich hervor, daß aus den Geldern dieses Komitees die heimlich gedruckte und vom Autor korrigierte russische Ausgabe des „Doktor Shiwago“ finanziert worden ist. Kommentierend bemerkt der „Spiegel“: „Wie die übrigen an der Weltausstellung beteiligten Staaten, hatte sich auch der Vatikan verpflichtet, für die Dauer der Ausstellung keine politische Propaganda zu betreiben.“ (ADN)

New Deutschland 30.10.1958

SCHRIFTSTELLER

PASTERNAK

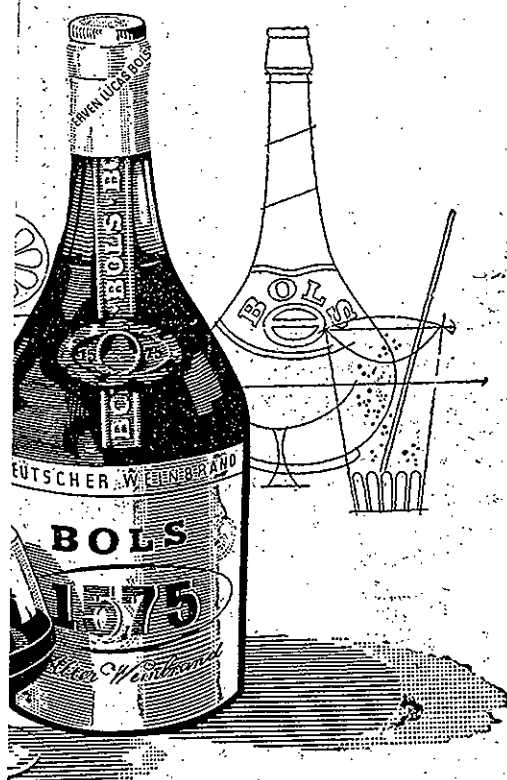
Ausgabe linker Hand

Touristen aus der Sowjet-Union, die seit einigen Monaten gruppenweise die Brüsseler Weltausstellung zu besuchen pflegten, haben in den letzten Wochen der — inzwischen geschlossenen — Schau auffälliges Interesse für die als Civitas Dei bezeichneten Ausstellungsbauten des Vatikans gezeigt.

Das Interesse der sowjetischen Besucher galt indes weniger der Vatikan-Kirche oder jener Abteilung des vatikanischen Pavillons, die unter dem anklagenden Namen „Kirche der Stille“ die Nöte des katholischen Klerus in den Ländern hinter dem Eisernen Vorhang beschrieb. Die Sowjet-Bürger machten vielmehr den Klerikern und Pavillon-Helfern meist nach einem unverfänglichen Rundgang durch Worte und Gesten verständlich, daß sie mit einem Hintergedanken gekommen waren.

Sie wurden in solchen Fällen über eine diskrete Treppe zur vatikanischen Informationsstelle für die Kirchen des östlichen Raumes geleitet und dort von einem slowenischen Priester begrüßt, der sich — „Mein Name tut nichts zur Sache“ — als Pater Antonius anreden ließ. Er schob die sowjetischen Besucher hinter einen Vorhang, wo sich ein Zivilist, den eine weißgelbe Armbinde als vatikanischen Dolmetscher auswies, mit ihnen eine Zeitlang in russischer Sprache unterhielt.

Die Sowjet-Gäste verließen die Civitas Dei mit einem Buch unter dem Arm, das

Den Cocktailfreunden unter seinen Gästen reicht der Hausherr einen „Stinger“.
1/2 BOLS ALTER WEINBRAND,
1/2 BOLS PFEFFERMINZ.
Mit Eis gut schütteln, in ein Cocktailglas seihen.

ihnen zum Geschenk gemacht worden war. Dieses in Leinen gebundene Buch war nicht etwa die Bibel, sondern ein zeitgenössischer Roman: eine russische Ausgabe des in der Sowjet-Union verbotenen „Doktor Schiwago“ von Boris Leonidowitsch Pasternak (SPIEGEL 49/1957). Dem Autor wurde am letzten Donnerstag von der Schwedischen Akademie der Literatur-Nobelpreis 1958 verliehen.

Der 68jährige Lyriker Pasternak — er lebt in einer Villa nahe bei Moskau — schrieb sein Epos „Doktor Schiwago“ in einem Zeitraum von zehn Jahren. Das Buch, so urteilte die „Neue Zürcher Zeitung“ in einer Besprechung, „ist der große russische Roman der Freiheit. Es ist der einzige innerlich völlig freie und äußerlich nicht zensurierte Ausdruck eines russischen Bewußtseins dieser Epoche, und es ist daher — auch wenn es bisher nur im Ausland erscheinen durfte — der einzige Inhalt der ganzen Sowjet-Literatur dieser Jahre.“

Das Buch erzählt die Geschichte eines bürgerlichen Intellektuellen — des Arztes Doktor Juri Andrejewitsch Schiwago (zu deutsch etwa Doktor Vollblut) —, der sich über die Ereignisse in Rußland von der Oktoberrevolution 1917 bis zum stalinistischen Terror ein eigenwilliges, kritisches Urteil bewahrt hat und es freudig äußert.

Pasternak legte sein Werk nach Stalins Tod, als er die Zeit für eine Veröffentlichung gekommen glaubte, dem sowjetischen Schriftstellerverband und dem Moskauer Staatsverlag zur Begutachtung vor. Man gab ihm den Rat, wesentliche Teile des Romans umzuschreiben, weil er der Bedeutung der Oktoberrevolution und der kommunistischen Gesellschaftsordnung nicht genügend Aufmerksamkeit geschenkt oder sie abwertend dargestellt habe.

Der Dichter widersetzte sich der ihm vorgeschlagenen Buchverstümmelung, erklärte sich jedoch mit der Herausgabe einer gekürzten Fassung des Romans einverstanden. Auf seinen Gegenvorschlag erhielt er keine Antwort. Eine Kopie des Manuskripts hatte er dem Vertreter des Mailänder Verlegers Dr. Giangiacomo Feltrinelli übergeben und ihm — mit einer halbjährigen Sperrfrist — die Rechte für die Buchausgaben in westlichen Ländern übertragen.

Bald darauf bemühte sich Pasternak, offenbar auf höchste Weisung, seinen Entschluß rückgängig zu machen. Ein Abgesandter des sowjetischen Schriftstellerverbandes reiste nach Mailand, um den Verleger Feltrinelli unter Druck zu setzen. Der Italiener ließ sich jedoch von den ihm winkenden Geschäften nicht mehr abbringen; auch eingeschriebene Mitglieder der — selten bedingungslos moskauhörigen — kommunistischen Partei Italiens parieren nicht immer. In Abständen von einigen Monaten erschienen in dem Mailänder Verlag die italienische, bei Gallimard in Paris die französische und bei Collins and Harvill Press in London die englische Ausgabe des „Doktor Schiwago“.

Zugleich mit der deutschen Ausgabe* sollte im Herbst dieses Jahres auch die russische Urfassung publiziert werden. Feltrinelli verhandelte darüber mit einem auf slawische Texte spezialisierten holländischen Unternehmen, der Druckerei und Verlagsbuchhandlung Mouton in Den Haag.

Noch ehe diese Meldung — vom Pariser „Figaro Littéraire“ und anderen Zeitungen — verbreitet wurde, hatte aber der italienische Verleger feststellen müssen, daß auf der Brüsseler Weltausstellung Exemplare einer russischen Ausgabe des „Doktor Schiwago“ zirkulierten, die seinen, Feltrinellis, Verlagsvermerk trugen. Diese Entdeckung war um so sonderbarer, als die

* Boris Pasternak: „Doktor Schiwago“; S. Fischer Verlag, Frankfurt am Main; 648 Seiten; 25 Mark.

Nobelpreisträger Pasternak
Der Antirevolutionär ...

Verhandlungen mit der Druckerei Mouton in Den Haag noch gar nicht abgeschlossen waren. Die Holländer besaßen weder die Autorisation für den Druck noch das dem Feltrinelli von Pasternak überlassene Manuskript — die russische Übersetzungsvorlage für die bereits in Mailand, Paris und London erschienenen Ausgaben.

Inzwischen brachten Feltrinellis Anwälte heraus, daß sich in Den Haag Vorgänge abgespielt haben, die von den normalen Geschäftspraktiken des internationalen Verlagswesens abweichen und an Methoden

„Dolmetscher Tolstoi
... stand hinter dem Vorhang

erinnern, wie sie im politischen Agentenkrieg üblich sind:

Anfang Juli dieses Jahres war in der holländischen Druckerei Mouton ein geheimnisvoller Besucher erschienen, der sich über die Vorbereitung einer russischen Ausgabe des „Doktor Schiwago“ gut informiert zeigte. Er bestellte kurzfristig tausend Exemplare. Der Mouton-Verkaufsleiter Peter de Ridder, ein für den Druck in kyrillischer Schrift verantwortlich zeichnender Slawist, bat den Besucher, sich zu gedulden, bis man mit Feltrinelli einig sei und mit der Herstellung beginnen könne.

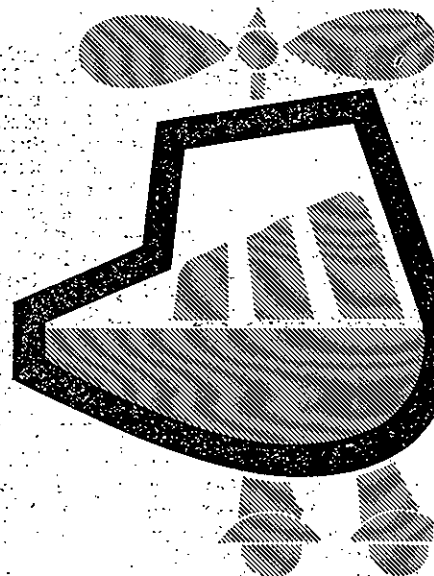
Der Unbekannte griff in seine Aktentasche und präsentierte wortlos die Negative einer vollständigen Photokopie des „Doktor Schiwago“, angefertigt nach einer offensichtlich jenseits des Eisernen Vorhangs illegal entstandenen russischen Ausgabe. Dem Holländer wurde erläutert, daß es doch wohl im Interesse der Firma Mouton und auch des Verlegers Feltrinelli liege, wenn die Druckerei sich entschließen könne, den Auftrag sofort anzunehmen. Man gedenke nämlich sonst einen anderen Drucker zu finden, der sich um die ohnehin problematischen Rechte des Mailänder Verlegers gewiß nicht kümmern werde.

De Ridder akzeptierte nach einigem Zögern — angeblich (wie man bei der Druckerei Mouton heute behauptet) ohne daß die Direktion des international angesehenen Unternehmens davon gewußt hätte. Um sich gegen Indiskretionen im eigenen Hause möglichst zu schützen, beauftragte er eine andere Haager Druckerei, die Ausgabe nach der von dem geheimnisvollen Besucher hinterlassenen Photokopie für die Firma Mouton beschleunigt herzustellen. Der Verkaufsleiter will — erfolglos — Versuche unternommen haben, Feltrinelli telefonisch zu erreichen, um den Vertragsabschluß zu beschleunigen und so den Druck im letzten Augenblick zu legalisieren.

Inzwischen legten de Ridders anonyme Auftraggeber ihm Dokumente vor, die den Druck erheblich beschleunigten und dem Holländer zugleich die Gewißheit gaben, daß nicht die Firma Mouton, sondern der Verleger Feltrinelli Konflikte wegen des Mißbrauchs der Rechte an Pasternaks „Doktor Schiwago“ zu befürchten habe. De Ridder erhielt nämlich — als die angeblich von dem Mailänder Verlag bestellte russische Ausgabe in Den Haag bereits gedruckt wurde — durch seinen anonymen Auftraggeber überraschend ein von Autor Pasternak mit persönlichen Randbemerkungen und Korrekturen versehenes Originalmanuskript des „Doktor Schiwago“. Außerdem zeigte man ihm Briefe Pasternaks, aus denen hervorging, daß er Feltrinellis Rechte an einer russischen Ausgabe nachdrücklich bestritt und mit Hilfe seiner westlichen Freunde (in deren Namen auch de Ridders Auftraggeber zu sprechen vorgaben) nach einem neuen Verleger suchte.

Indizien lassen darauf schließen, wer jene Freunde sind, die Pasternak dazu überreden konnten, am raschen Zustandekommen einer autorisierten russischen Ausgabe des „Doktor Schiwago“ mitzuwirken — sie sollte der erhofften Verleihung des Literatur-Nobelpreises den Boden bereiten und den Hunger sowjetischer Brüssel-Besucher nach freierliterarischer Literatur befriedigen.

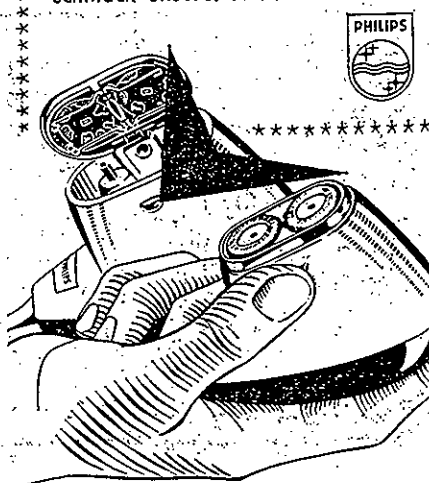
Der Dolmetscher der Informationsstelle im Brüsseler Vatikan-Pavillon, jener Zivilist hinter dem Vorhang, den Pater Antonius sowjetischen Touristen mit mildem Lächeln öffnete, war nämlich dem Dichter Pasternak nicht unbekannt: Er nennt sich Wladimir Graf Tolstoi, ist ein Großnichte des Grafen Leo Nikolajewitsch Tolstoi (1828 bis 1910) und hat den Lyriker Boris Pasternak, ohne bei dessen Aufpas-

Als Hubschrauber ...

... haben wir diesmal die moderne Form des neuen Philips „120 S“ verkleidet. Viel schneller noch als die rotierenden Flügel des Hubschraubers drehen sich die 12 Schermesser des Philips „120 S“ und ermöglichen Ihnen eine wunderbar sanfte und glatte Rasur.
DM 74,-

Die moderne, elegante Form: Wunderbar paßt sich der neue Philips 120 S der Handform an. Diese „Griffigkeit“ gewährleistet leichte Handhabung und angenehmes Rasieren. Elegant in der Linienführung, dezent in den Farben, entspricht der Philips 120 S dem modernen Geschmack unserer Zeit.

... nimm doch
PHILIPS

sern Argwohn zu erregen, Ende Juli in dessen Villa bei Moskau besucht.

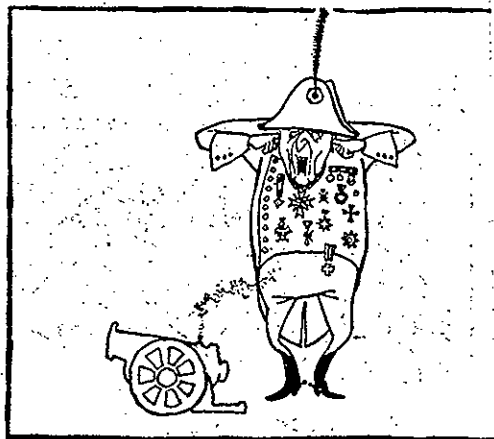
Tolstois Großneffe verfügt über freundschaftlich-familiäre Beziehungen: Leo N. Tolstoi war mit Pasternaks Vater, dem Maler Leonid Pasternak, eng befreundet. Während Boris Pasternak neben seiner literarischen Tätigkeit dem Sowjet-System als bescheidener Kulturbeamter diene — er war im Moskauer Unterrichtsministerium zeitweilig Bibliothekar —, emigrierte der Nachfahr Tolstois nach Amerika. Er erhielt eine Professur an der Jesuiten-Universität Georgetown bei Washington und stellte sich in den Dienst jener so finanzkräftigen wie militanten amerikanischen Kultur- und Propaganda-Organisation, die unter dem Namen „Komitee für Freies Europa“ die sowjetische Ideologie aufzuweichen sucht.

Aus den Geldern dieses Komitees finanzierte Tolstois Großneffe Wladimir auch die in Holland mit dem trügerischen Etikett des italienischen Verlegers Feltrinelli heimlich gedruckte, vom Autor korrigierte russische Ausgabe des „Doktor Schiwago“. Die Druckerei Mouton zeigte sich durchaus geneigt, dem Mailänder Verlag nach Erfüllung gewisser Bedingungen die ihm zustehenden Gelder anzuweisen. Die juristische Position Feltrinellis war allerdings schwach: Boris Pasternak hat dem Mailänder Verleger die 1957 erteilten Rechte wieder entzogen, und Rußland hat die „Berner Konvention zum Schutze von Werken der Literatur und Kunst“ nicht anerkannt.

Nicht weniger delikat war die Position des Vatikans gegenüber der belgischen Regierung: Wie die übrigen an der Weltausstellung beteiligten Staaten, hatte sich auch der Vatikan verpflichtet, für die Dauer der Ausstellung keine politische Propaganda zu betreiben.

Auf die Frage, welche Funktion ein Nicht-Katholik — der Großneffe Tolstois bekennt sich zum griechisch-orthodoxen Glauben — im vatikanischen Pavillon zu erfüllen habe, antwortete Pater Antonius: Er wisse es auch nicht genau, der „Dolmetscher“ Tolstoi sei ihm von einem verlässlichen Freund empfohlen worden.

Da die Tage der Brüsseler Weltausstellung schon gezählt waren, durfte der Pater damit rechnen, daß sich offizielle Stellen für die Tätigkeit des Grafen Wladimir Tolstoi kaum mehr interessierten.

...DARAUF EINEN

Dujardin

